

Wyrok z 26 lipca 2006 r., [SK 21/04](#)
**OGRANICZENIE MOŻLIWOŚCI ZWROTU OSOBOM UNIEWINNIONYM
KOSZTÓW OBRONY**

Rodzaj postępowania: skarga konstytucyjna Inicjator: osoby fizyczne	Skład orzekający: pełny skład	Zdania odrębne: 0
--	---	-----------------------------

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Wyłączenie, z wyjątkiem „uzasadnionych wypadków”, możliwości zwrotu należności z tytułu ustanowienia obrońcy lub pełnomocnika z wyboru w razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania karnego [Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego: art. 632 pkt 2]	Sprawiedliwość społeczna Zasada równości Prawo do obrony Prawo do wynagrodzenia szkody wyrządzonej przez organ władzy publicznej [Konstytucja: art. 2, art. 32 ust. 1, art. 42 ust. 2, art. 77 ust. 1]

W świetle art. 616 ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (dalej: k.p.k.), koszty procesu karnego obejmują: po pierwsze – koszty sądowe, na które składają się opłaty (pobierane na rzecz Skarbu Państwa w szczególności od licznych wniosków i próśb składanych w toku postępowania karnego; obowiązek ich uiszczenia pojawia się także np. w razie skazania, warunkowego umorzenia postępowania karnego, czy nieuwzględnienia apelacji; zob. ustawa z 23 czerwca 1973 r. o opłatach w sprawach karnych) oraz wydatki Skarbu Państwa (obejmujące wypłaty wiążące się w szczególności z przeprowadzeniem czynności procesowych; zob. art. 618 § 1 k.p.k., a także rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 czerwca 2003 r. w sprawie wysokości i sposobu obliczania wydatków Skarbu Państwa w postępowaniu karnym); po drugie – uzasadnione wydatki stron, w tym wydatki z tytułu ustanowienia w sprawie obrońcy lub pełnomocnika.

Jako regułę przyjęto, że wszelkie wydatki, których konieczność poniesienia pojawia się w toku procesu karnego, wykląda tymczasowo Skarb Państwa (art. 619 § 2 k.p.k.). Wyjątkowo, wydatki związane z ustanowieniem obrońcy lub pełnomocnika ponosi strona, która go ustanowiła (art. 620 k.p.k.). O tym zaś, kto, w jakiej części i w jakim zakresie jest ostatecznie zobowiązany do poniesienia kosztów procesu, rozstrzyga sąd zasadniczo w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie (art. 626 § 1 k.p.k.). Szczegółowe wskazówki dotyczące określenia podmiotów zobowiązanych do poniesienia kosztów postępowania zawierają przepisy rozdziału 70 k.p.k.

Jednym z takich przepisów jest zaskarżony w niniejszej sprawie art. 632 pkt 2 k.p.k., regulujący sytuację, w których, w sprawach z oskarżenia publicznego, doszło do uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania. Otóż w takich wypadkach koszty procesu ponosi w zasadzie Skarb Państwa. Reguła ta nie ma jednak zastosowania do ewentualnych należności adwokackich związanych z korzystaniem przez stronę z obrońcy lub pełnomocnika z wyboru. Ustawodawca postanowił, że jedynie „w uzasadnionych

wypadkach” sąd może przyznać zwrot całości lub części wynagrodzenia jednego obrońcy. Taka regulacja oznacza w szczególności, że – w zasadzie (tj. jeżeli nie zachodzi „uzasadniony wypadek”) – osoba prawomocnie uniewinniona w sprawach z oskarżenia publicznego musi samodzielnie pokryć koszty należności obrońcy z wyboru.

Podkreślenia wymaga, że omawiana regulacja dotyczy kosztów wynikłych z ustanowienia tzw. obrońcy z wyboru, czyli obrońcy działającego w oparciu o umowę łączącą go z oskarżonym. Zgodnie z art. 78 § 1 k.p.k. „Oskarżony, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny”.

Postępowanie zakończone omawianym wyrokiem zostało zainicjowane wniesieniem trzech skarg konstytucyjnych, rozpoznanych łącznie. Każdy ze skarżących został prawomocnie uniewinniony od stawianych zarzutów. W przypadku jednego ze skarżących sąd, na podstawie art. 632 pkt 2 k.p.k., przyznał zwrot części kosztów wynagrodzenia obrońcy, zaś odnośnie do dwóch pozostałych skarżących sąd nie dopatrył się „uzasadnionego wypadku” i obciążył ich kosztami obrony. W opinii skarżących, art. 632 pkt 2 k.p.k. narusza art. 2 (zasada sprawiedliwości społecznej), art. 32 ust. 1 (zasada równości), art. 42 ust. 2 (prawo do obrony) oraz art. 77 ust. 1 Konstytucji (prawo do wynagrodzenia szkody wyrządzonej niezgodnym z prawem działaniem organu władzy publicznej).

Warto odnotować, że problem podobny do poddanego kontroli TK w niniejszej sprawie był już wcześniej przedmiotem orzekania Trybunału Konstytucyjnego. Mianowicie wyrokiem z 11 stycznia 2005 r. (sygn. akt SK 60/03), wydanym w składzie 5 sędziów, Trybunał orzekł, że art. 549 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego (przeszła obowiązywać 1 września 1998 r.; dalej: d.k.p.k.), zgodnie z którym: „jeżeli oskarżonego uniewinniono lub umorzono postępowanie, koszty postępowania ponosi: [...] w innych sprawach [niż w sprawach z oskarżenia prywatnego] – Skarb Państwa, z wyjątkiem opłat na rzecz zespołów adwokackich, jeżeli w sprawie występowali obrońcy lub pełnomocnicy ustanowieni z wyboru”, jest zgodny z art. 32 ust. 1 i art. 42 ust. 2 Konstytucji oraz **nie jest niezgodny** z art. 2, art. 31 ust. 3, art. 45 oraz art. 77 Konstytucji. W niniejszym wyroku Trybunał, w pełnym składzie, odstąpił od stanowiska wyrażonego w wyroku SK 60/03 (por. niżej tezy 1–3 oraz teza 5).

W omawianej sprawie stanowiska popierające argumenty skarżących przedstawili Rzecznik Praw Obywatelskich (por. art. 51 ust. 2 ustawy o TK) oraz Helsińska Fundacja Praw Człowieka (por. § 11 ust. 2 regulaminu TK).

ROZSTRZYGNIĘCIE

Art. 632 pkt 2 k.p.k. w zakresie, w jakim ogranicza możliwość przyznania osobie uniewinnionej w sprawie z oskarżenia publicznego zwrotu kosztów wynagrodzenia obrońcy jedynie do „uzasadnionych wypadków” **nie jest niezgodny z art. 77 ust. 1 Konstytucji oraz **jest niezgodny** z art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 42 ust. 2 Konstytucji.**

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. Zaskarżony przepis dotyczy kosztów postępowania w wypadku jego umorzenia albo w razie uniewinnienia oskarżonego w sprawie z oskarżenia publicznego. Przed 1 września 1998 r. (dzień wejścia w życie kodeksu postępowania karnego z 1997 r.) zagadnienie to normował art. 549 § 1 pkt 2 d.k.p.k. O konstytucyjności tego ostatniego przepisu Trybunał Konstytucyjny wypowiedział się w wyroku z 11 stycznia 2005 r. (SK 60/03). Gdyby zatem zarówno treść normatywna obu przepisów, jak i wskazane wzorce kontroli były tożsame, konieczne byłoby umorzenie postępowania z powodu zbędności wydania orzeczenia, oparte na przesłance *ne bis in idem* (por. art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK). W obu sprawach inicjatorzy postępowania powołali te same przepisy Konstytucji jako wzorce kontroli. Niemniej treść normatywna przepisów zaskarżonych w tych sprawach nie jest identyczna. Choć trzonem obu przepisów jest norma stanowiąca, że Skarb Państwa nie ponosi kosztów obrony z wyboru w sprawach z oskarżenia publicznego, w których oskarżonego uniewinniono (albo umorzono postępowanie), to jednak art. 632 pkt 2 k.p.k. pozwala sądowi przyznać zwrot całości lub części wynagrodzenia jednego obrońcy „w uzasadnionych wypadkach”. Nowa formuła rozszerza zatem, w porównaniu z poprzednio obowiązującym stanem prawnym, możliwość przyznawania kosztów obrony i właśnie tę część unormowania uznać trzeba za zaskarżoną w niniejszej sprawie. Ponieważ zaś nie występowała ona w przepisie kontrolowanym w sprawie o sygn. SK 60/03, nie ziszcila się przesłanka umorzenia postępowania.
2. Stałość linii orzeczniczej Trybunału Konstytucyjnego jest składnikiem zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa, wynikającej z klauzuli demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji), sprzyja bowiem stabilności systemu prawnego, pozwala prawodawcy podejmować racjonalne i zgodne z Konstytucją działania legislacyjne, a także przewidywać eliminację z porządku prawnego norm naruszających Konstytucję. Daje też obywatelom minimum pewności, że ich sytuacja prawna nie będzie ulegała gwałtownym zmianom. Niemniej jednak stałość linii orzeczniczej TK nie ma charakteru absolutnego. O ile niedopuszczalne są pochopne zmiany stanowiska TK pod wpływem zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej czy politycznej, o tyle, w pewnych okolicznościach, wzgląd na konstytucyjne wolności i prawa obywateli może uzasadniać odstępianie od wcześniej wyrażonego poglądu.
3. Za zmianą linii orzeczniczej w niniejszej sprawie przemawia analiza skargi konstytucyjnej (opartej na konkretnym stanie faktycznym), popartej stanowiskiem Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.
4. „Sprawiedliwość społeczna” (por. art. 2 *in fine* Konstytucji), w sferze publicznej rozpatrywana głównie w aspekcie socjalno-ekonomicznym, powinna być odnoszona w pewnych sytuacjach również do „społecznego poczucia sprawiedliwości”, które w demokratycznym państwie prawnym nie może być przez ustawodawcę lekceważone. Jest to szczególnie widoczne w sprawach leżących u podstaw wszystkich skarg konstytucyjnych w niniejszej sprawie, w których osoby prawomocnie uniewinnione poniosły część kosztów postępowania, które zapewne w ogóle nie powinno się było toczyć. Zaskarżona konstrukcja prowadzi więc do swoistego finansowego „ukarania” osób niewinnych, co musi być uznane za sprzeczne z elementarnym poczuciem sprawiedliwości, a zatem za godzące w tym aspekcie w art. 2 Konstytucji.

5. Podstawowe znaczenie dla oceny zgodności badanej regulacji z zasadą równości (art. 32 Konstytucji) ma ustalenie cechy relewantnej (istotnej), która uzasadniałaby różnicowanie poszczególnych osób uniewinnionych. W sprawie SK 60/03 Trybunał Konstytucyjny za taką cechę uznał tryb ustanowienia obrońcy i rozstrzygnął, że zróżnicowanie zasad zwrotu kosztów adwokackich według tego kryterium jest zgodne z Konstytucją. Trybunał Konstytucyjny w pełnym składzie, odstępując od powyższego poglądu, stwierdza, że za cechę relewantną – w analizowanym zakresie – nie można uznać sposobu ustanowienia obrońcy. Fakt, czy obrońca jest wyznaczany z urzędu, czy też działa na podstawie umowy z oskarżonym (obrońca z wyboru), może mieć znaczenie w wielu aspektach postępowania karnego, nie może jednak rzutować na materialną sytuację osoby uniewinnionej. Cechą relewantną w omawianym zakresie jest uznanie oskarżonego za winnego albo jego uniewinnienie. Dalsze różnicowanie osób uniewinnionych w zależności od charakteru obrony jest niedopuszczalne.
6. W świetle art. 42 ust. 2 Konstytucji każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, może wybrać obrońcę albo – na zasadach określonych w ustawie – skorzystać z obrońcy z urzędu (prawo do obrony w sensie formalnym). Przepis ten gwarantuje możliwość obrony racji oskarżonego (prawo do przeciwstawienia się tezom oskarżenia – prawo do obrony w sensie materialnym) przez wykwalifikowanego pełnomocnika procesowego. Zadaniem obrońcy jest ochrona oskarżonego w taki sposób, by cel procesu karnego osiągnięty został z zagwarantowaniem prawa do obrony.
7. Prawo do obrony w znaczeniu formalnym ma istotny aspekt ekonomiczny, co spowodowało ukształtowanie rozmaitych form tzw. prawa ubogich. Regulacja, zgodnie z którą oskarżony musi liczyć się z tym, że nawet w razie uniewinnienia nie ma podstaw dochodzenia zwrotu wydatków z tytułu obrony, prowadzi do ograniczenia prawa do obrony.
8. Naruszeniem prawa do obrony jest sytuacja, w której skorzystanie z tego prawa staje się przedmiotem kalkulacji ekonomicznych. Zaskarżona regulacja prowadzi do stanu, w którym oskarżony ponosi materialne skutki bezzasadnego oskarżenia. Stanowi to naruszenie prawa do obrony, istnieje bowiem niebezpieczeństwo, że osoba niewinna, świadoma braku możliwości odzyskania kosztów obrony, może wręcz powstrzymać się od ustanowienia obrońcy, a jego brak może wpłynąć na wynik postępowania, w skrajnym wypadku skutkując nawet nierzetelnym procesem i skazaniem osoby niewinnej.
9. W państwie prawnym zasadą powinno być obciążanie kosztami postępowania tej ze stron, która nie zdołała utrzymać swojego stanowiska. Odnośnie do zakończonych uniewinnieniem postępowań z oskarżenia publicznego oznacza to, że koszty powinien ponosić Skarb Państwa. Biorąc pod uwagę, że oskarżony jest w postępowaniu stroną słabszą, a wybór obrońcy przyczynia się do wyrównania szans procesowych, uznać trzeba, iż osoba uniewinniona powinna otrzymywać całościowy zwrot poniesionych kosztów postępowania, w tym kosztów obrony. Taka regulacja realizowałaby konstytucyjne prawo do obrony oraz sprzyjała zasadzie równości broni.
10. Zgodne z prawem czynności organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości nie nabierają charakteru działań nielegalnych przez to, że postępowanie karne zakończone zostało prawomocnym uniewinnieniem. Błąd, odmienność oceny dowodów i kwalifikacji prawnej działań jednostki przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości, nie

przesądzą *per se* o nielegalności ich poczynań. Tym samym nie zachodzi związek pomiędzy uregulowaniem problematyki zwrotu kosztów postępowania karnego a art. 77 ust. 1 Konstytucji (prawo do odszkodowania za niezgodne z prawem działanie władzy publicznej).

11. Nieostry charakter terminu ustawowego nie przesądza o naruszeniu Konstytucji. Przeciwnie – pojęcia niedookreślone chronią ustawodawcę przed nadmiernie kazuistycznym podejściem do rzeczywistości i pozwalają uelastyczyć system prawny.
12. Niniejszy wyrok ma charakter zakresowy i rozstrzyga, że w wypadku zapadnięcia prawomocnego wyroku uniewinniającego zasadą polskiego procesu karnego staje się zwrot kosztów obrońcy z wyboru. Nie wyklucza to jednak możliwości uwzględnienia w ewentualnej przyszłej regulacji wypadków, w których uzasadniona byłaby całkowita albo częściowa odmowa zwrotu kosztów obrony z wyboru. Do ustawodawcy należy też rozważenie, czy zwrot kosztów obrony powinien następować według stawek rynkowych czy też określonych przepisami prawa (tak jak czyni to np. art. 98 § 3 kodeksu postępowania cywilnego).

Przepisy Konstytucji, ustawy o TK oraz regulaminu TK

Konstytucja

Art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Art. 32. 1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.
2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

Art. 31. [...] 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 42. [...] 2. Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu.

Art. 45. 1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.
2. Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie.

Art. 77. 1. Każdy ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaka została mu wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej.
2. Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw.

Ustawa o TK

Art. 39. 1. Trybunał umarza na posiedzeniu niejawnym postępowanie:

- 1) jeżeli wydanie orzeczenia jest zbędne lub niedopuszczalne,
- 2) na skutek cofnięcia wniosku, pytania prawnego albo skargi konstytucyjnej,
- 3) jeżeli akt normatywny w zakwestionowanym zakresie utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał.

Art. 51. 1. O wszczęciu postępowania [w trybie skargi konstytucyjnej] Trybunał informuje Rzecznika Praw Obywatelskich; art. 33 stosuje się odpowiednio.
2. Rzecznik Praw Obywatelskich może, w terminie 60 dni od otrzymania informacji, zgłosić udział w postępowaniu.

Załącznik do uchwały Zgromadzenia Ogólnego Sędziów TK z 22 października 1997 r. – Regulamin Trybunału Konstytucyjnego

§ 11. [...] 2. Prezes Trybunału lub skład orzekający może także zwrócić się do innych organów lub organizacji o zajęcie stanowiska w kwestiach, mogących mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia zawisłej sprawy.